

UNIVERSITATEA „OVIDIUS” CONSTANȚA
FACULTATEA DE TEOLOGIE
ȘCOALA DOCTORALĂ
SPECIALIZAREA NOUL TESTAMENT

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

*ANTROPOLOGIA DUPĂ NOUL TESTAMENT ȘI
ȘTIINȚA CONTEMPORANĂ*

Coordonator:

IPS. PROF. DR. TEODOSIE PETRESCU

Doctorand:

PR. IONUȚ RUSU

CONSTANȚA

2017

PLANUL LUCRĂRII

CUPRINS.....	P.3-5
INTRODUCERE.....	P.6
PARTEA I INTRODUCERE ÎN ANTROPOLOGIA BIBLICĂ.....	P.12
CAPITOLUL I ELEMENTE DE ANTROPOLOGIE BIBLICĂ.....	P.12
I.1. Actul creării omului.....	P.12
I.2. Constituția dihotomică a omului.....	P.16
I.2.1. Trupul.....	P.18
I.2.2. Sufletul.....	P.23
I.2.3. Relația dintre trup și suflet.....	P.29
I.3. Omul primordial.....	P.32
I.3.1. Starea paradisiacă.....	P.32
I.3.2. Starea post-paradisiacă.....	P.39
I.4. Natura harică a omului.....	P.43
CAPITOLUL II OMUL DUPĂ CHIPUL ȘI DUPĂ ASEMĂNAREA LUI DUMNEZEU	
II.1. Chip și asemănare.....	P.56
II.2. Omul ca persoană după asemănarea lui Dumnezeu.....	P.58
II.2.1. Teologia chipului.....	P.58
II.2.2. Constituția dialogică a chipului.....	P.61
CAPITOLUL III OMUL – NATURĂ ȘI PERSOANĂ.....	P.65
III.1. Omul – ființă apofatică.....	P.65
III.2. Natura umană.....	P.67
III.3. Însușirile persoanei umane.....	P.70
III.4. Conținutul persoanei umane.....	P.81
III.5. Valoarea și demnitatea persoanei umane.....	P.86
III.6. Teologia persoanei.....	P.93

CAPITOLUL IV RELAȚIA PERSOANEI UMANE CU DUMNEZEU ÎNTREIT ÎN

PERSOANE.....P.96

IV.1. Relația persoanei umane cu cea Dumnezeiască.....P.96

IV.2. Comuniunea interpersonală trinitară – modelul comuniunii persoanele umane..P.102

IV.3. Scopul comuniunii interpersonale.....P.109

CAPITOLUL V RESTAURAREA OMULUI ÎN HRISTOS.....P.112

V.1. Hristos – modelul și împlinirea omului.....P.112

V.2. Restaurarea omului în Hristos.....P.123

V.3. Îndumnezeirea omului în Hristos.....P.129

V.4. Progresul spiritual al omului.....P.138

V.5. Omul ființă liturgică și euharistică.....P.151

PARTEA A II-A COSMOLOGIE ȘI ANTROPOLOGIE BIBLICĂ.....P.159

CAPITOLUL VI CONFORMITATEA DINTRE OM ȘI CREAȚIE.....P.159

VI.1. Raportul dintre creație și om.....P.159

VI.2. Caracteristicile creației.....P.163

VI.3. Denaturarea sensului inițial al creației.....P.167

VI.4. Conformitatea dintre Logos și creație în întrupare.....P.169

CAPITOLUL VII TEONOMIA CREAȚIEI.....P.174

VII.1. Logos și creație. Raționalitatea creației.....P.174

VII.2. Dinamismul creației.....P.181

VII.3. Dumnezeu este prezent în creație asemenea sufletului în trup.....P.185

VII.4. Dinamica” informateriei”.....P.189

VII.5. Voința de la nivel subatomic.....P.194

PARTEA A III-A ANTROPOLOGIA BIBLICĂ ȘI ȘTIINȚA CONTEMPORANĂ.....P.199

CAPITOLUL VIII METODE DE CUNOAȘTERE ÎN TEOLOGIE ȘI ÎN ȘTIINȚĂ..P.199

VIII.1. Cunoaștere și știință.....P.199

VIII.2. Cunoașterea prin rațiune.....P.202

VIII.3. Cunoașterea prin credință.....P.209

CAPITOLUL IX RELAȚIA ANTROPOLOGIEI BIBLICE CU ȘTIINȚA CONTEMPORANĂ

IX.1. Relația antropologiei cu fizica.....	P.215
IX.2. Relația antropologiei cu psihologia.....	P.221
IX.3. Relația antropologiei cu genetica.....	P.229

CAPITOLUL X PERSPECTIVE ȘTIINȚIFICE ASUPRA NATURII UMANE.....P.237

X.1. Viziunea științifică asupra persoanei umane.....	P.237
X.2. Considerații științifice despre natura umană.....	P.240
X.2.1. Despre trup.....	P.240
X.2.2. Despre suflet.....	P.241
X.3. Relația sufletului cu trupul în știința contemporană.....	P.244

PARTEA A IV-A RĂSPUNSUL ANTROPOLOGIEI BIBLICE.....P.249

CAPITOLUL XI ANTROPOLOGIA ORTODOXĂ CA MODEL DE ÎMPLINIRE A

OMULUI CONTEMPORAN.....P.249

XI.1. Antropologia ortodoxă în lumea modernă.....	P.249
XI.2. Autonomizarea omului contemporană.....	P.251
XI.3. Libertate și responsabilitate.....	P.253

CAPITOLUL XII ANTROPOLOGIA CONTEMPORANĂ LIPSITĂ DE SENS ȘI

FINALITATE FĂRĂ DUMNEZEU.....P.257

XII.1. Restaurarea teocentrică a omului.....	P.257
XII.2. Omul cel nou în Hristos.....	P.259
XII.3. Creștinul – starea firească a omului.....	P.266

CONCLUZII.....P.279

BIBLIOGRAFIE.....P.283

CURRICULUM VITAE.....P.299

DECLARAȚIE.....P.301

REZUMATUL LUCRĂRII

Revelația Dumnezeiască ne învață că omul a fost făcut după chipul lui Dumnezeu, dat în Fiul, astfel că omul este chip al Chipului manifestat în persoana Fiului, adică a lui Hristos. Dar este mai puțin cunoscut faptul că taina omului nu se află în el însuși, în mod autonom, din punct de vedere ortodox, ci în Arhetipul, în Modelul divin. Așa cum adevărul icoanei se afla în persoana zugrăvită pe ea, tot așa și adevărul omului se afla în Modelul lui. Aceasta tocmai fiindcă Modelul este cel care organizează și configurează materia și, în același timp, o atrage. Modelul, adică Arhetipul, reprezintă conținutul ontologic al chipului (icoanei).¹

Departa ca adevărul ontologic al omului să se afle în sinele lui, înțeles în mod autonom, cum susțin teoriile materialiste, în suflet sau în partea superioară a sufletului, în minte sau intelect, cum credeau mulți filosofi antici, sau exclusiv în persoana omului, cum admit sistemele filosofice antropocentrice contemporane, acesta se află în Arhetipul lui. De vreme ce omul este o icoană, existența lui reală nu e determinată de elementul creat din care este făcută icoană, ci de Arhetipul ei necreat. Omul este înțeles de Părinți în mod ontologic numai ca ființă teologică, fiindcă "ontologia lui este iconica". Creat după chipul lui Dumnezeu, omul tinde, prin natura lui însuși, prin însuși faptul că este om, spre Cel ce este Chipul său Dumnezeiesc.²

Omul a fost menit de Dumnezeu, prin constituția sa psiho-somatica, să fie inel de legătură între cer și pământ și să se înalțe cu întreaga creație spre Dumnezeu, ca să se împărtășească de nemurirea lui. Oponându-se însă voii lui Dumnezeu, Adam n-a mai dat curs aspirației către Arhetipul divin, ci s-a prăbușit în materialitatea acestei lumi, alterând grav chipul lui Dumnezeu pe care îl purta în ființa sa și, odată cu aceasta, și ființa proprie.³

Actul creațional al omului i-a preocupat și pe Sf. Părinți, care l-au definit drept cea mai înaltă creatură văzută, numindu-l "regele creației", sau reprezentarea în mic a lumii celei mari, adică un microcosmos. Tot așa și scrierile talmudice reflectă valoarea deosebită a ființei umane, precizând că ea este egală cu ansamblul creației, iar dacă cineva suprimă o singură ființă umană,

¹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, *Problema „chipului” lui Dumnezeu din om după Gigorie de Nyssa*, în „Glasul Bisericii”, an. XX, 1961, nr. 3, p. 343.

² Florin Caragiu, *Antropologia iconică*, Editura Sofia, București, 2007, p. 87.

³ Marius Telea, *Antropologia Sfinților Părinți Capadocieni*, Editura Emia, Hunedoara, 2005, p. 56.

Scriptura îi impută exact ca și cum ar fi distrus lumea întreagă și invers, dacă cineva salvează o singură ființă, Scriptura îi apreciază gestul ca și cum ar fi salvat o lume întreagă.⁴

Ocupându-se cu originea și poziția excepțională a omului în cadrul creației, cu structura ființei umane și scopul său final, antropologia biblică, spre deosebire de cea profană, pune în valoare transcendența omului în raport cu creația, studiindu-l în perspectiva comuniunii lui cu Dumnezeu și cu semenii. Fiind creat ca ființă socială (cf. Facerea 2, 18), omul poate exista ca persoană numai în starea de comuniune cu Creatorul său și cu aproapele, altfel, destinul lui devine tragic.⁵

Natura omului este duală: materială, indicată prin „țărâna” luată din pământ și spirituală, indicată prin „*suflarea de viață*”. Prin natura sa, deci, omul („anthropos” = privitor în sus, ființă nobilă) primează față de restul creaturilor. El este deasupra tuturor ființelor, ca o creatură rațională, duhovnicească și socială. Din mâna Ziditorului el a ieșit perfect (înțelegem o perfecțiune virtuală, atât din punct de vedere fizic, cât și moral-intelectual), având încredințarea de a trăi în condiții excepționale „*în grădina cea din Eden*”, pe care trebuia „*s-o lucreze și s-o păzească*” (Facerea 2, 15), adică să mențină și să sporească frumusețea raiului pământesc care-i aparținea.⁶

Antropologia răsăriteană face deosebire esențială între ființa lui Adam înainte de păcat și cea după căderea în păcat. Din moment ce s-a schimbat punctul de referință sau atracție al omului, puterile sufletului nu mai folosesc lucrările simțurilor, ci sunt folosite de acestea. În loc ca sufletul să se concentreze în el și în Dumnezeu, și să unească astfel toate cele divizate de natura lor, el se lasa atras de cele sensibile și în cele din urmă este înrobitor prin intermediul simțurilor de acestea. Dar pe lângă faptul că omul crează mai degrabă diviziunea celor ce erau unite, simțurile înseși ale omului și puterile corespunzătoare ale sufletului îmbracă, din moment ce se supun lor, forma celor sensibile, și-și fac un chip analog lor. Sufletul, mișcat împotriva firii către materie, îmbracă, prin intermediul trupului, chip pământesc. Sau, cum spune Sfântul Grigore de Nyssa, omul se înjugă cu aspectul exterior al unei ființe iraționale. Din om duhovnicesc devine om pământesc, după cuvântul Apostolului, îmbrăcând astfel hainele de piele, despre care vorbește Scriptura după căderea omului în păcat (Facerea 3, 21).⁷

⁴ Pr. Drd. Ioan Bude, *Antropologia Vechiului Testament*, în „Studii Teologice”, nr. 3, 1989, p. 26

⁵ Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *Dicționar de teologie ortodoxă (A—Z)*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1981, p. 19.

⁶ Pr. Drd. Ioan Bude, *Antropologia Vechiului Testament*, în „Studii Teologice”, nr. 3, 1989, p. 28

⁷ *Ibidem*, p. 57.

Înainte de a fi îmbrăcat în hainele de piele, omul purta un veșmânt ”țesut de Dumnezeu”, haina lui psiho-somatica era țesută din harul, lumina și slava lui Dumnezeu, așa cum va fi trupul lui Hristos înviat din morți. Cei dintâi oameni creați erau îmbrăcați în slava de sus, care îi acoperă mai bine decât orice haină. E vorba de veșmântul chipului lui Dumnezeu în om, de natura umană dinainte de cădere, alcătuită și construită deiform. În acel veșmânt strălucea asemănarea cu Dumnezeu, fără să fie deplină, pe care o constituia nu o figură exterioară sau o culoare, ci neșătimirea, fericirea, nestricăciunea, caracteristici în care se contempla frumusețea dumnezeiască. Hainele primilor oameni erau haine de lumină, nu haine de piele.⁸

Dar cum Dumnezeu întoarce răul săvârșit de om spre binele acestuia, tot astfel și hainele de piele, care constituie o degradare a stării originare a omului, îi permit să supraviețuiască în condițiile unei existențe afectate de păcat. Dumnezeu n-a îngăduit să dispară sau să se corupă integral însușirile chipului lui Dumnezeu în om. Intervenind în procesul coruperii, le-a transformat în haine de piele și astfel a făcut ca ele să fie cele care oferă omului supraviețuirea. Sfântul Ioan Gură de Aur spune că Dumnezeu nu l-a lipsit pe om de întreaga putere pe care acesta o avea asupra lumii, ci i-a mai lăsat putina. I-a lăsat puterea asupra vietăților, care sunt indispensabile pentru conservarea lui, iar omul poate exercita o putere și asupra celorlalte, ca și în general asupra pământului, cu tehnicile pe care le dezvoltă grație rațiunii pe care i-a dat-o la origini Dumnezeu și de care nu l-a privat integral după cădere. Cu tehnicile care se dezvoltă progresiv de-a lungul timpului după cădere se gospodărește constituția lumii.⁹

Dar, mai mult decât atât, hainele de piele nu sunt doar mijloace spre supraviețuire, ci și mijloace pe calea lui noua către Dumnezeu. Prin faptul că nu-și găsesc împlinirea în lume (cu cât ai mai mult, cu atât mai mult dorești), poftă și căutarea satisfacțiilor îl călăuzesc iarăși pe omul înțelept spre căutarea singurului lucru bun. Mai mult decât orice, spune Sfântul Grigore Teologul, acest lucru l-a urzit Cuvântul meșteșugar și înțelepciunea mai presus de orice minte ca să fim înfrânți de cele ce se fac și se prefac, de cele care aleargă, alunecă și fug, să vedem nașterea și neorânduiala lor și să mergem spre cele viitoare. Însăși căutarea păcătoasă a plăcerilor, care orientează omul către valorile materiale în locul celor spirituale și care este

⁸ Panayotis Nellas, *Omul, animal îndumnezeit*, Perspective pentru antropologia ortodoxă, Ed. A II-a, studii introductive și traducere de diac. Ioan Ică Jr., Editura Deisis, Sibiu, 1999, p. 78.

⁹ Paul Hinlickz, *Theological anthropology*, în „Journ of Ecumenical Studies”, Geneve, anul XXXVI, 1997, p. 44.

manifestarea răsturnată a dorinții omului către Dumnezeu, urmată de durere, continua să conțină elementul pozitiv original și depinde de om să întoarcă mișcarea ei iarăși spre binele real.¹⁰

Astfel, hainele de piele au o dublă semnificație în gândirea antropologică răsăriteana: pe de o parte, hainele de piele sunt rezultatul natural al păcatului, reprezintă o întunecare a chipului lui Dumnezeu în om, o cădere din starea conform naturii, constituind în același timp o osândă, o ofensă și o rană; pe de altă parte, ele reprezintă un leac și o binecuvântare, constituie o posibilitate nouă pe care o dă Dumnezeu omului ca să poată supraviețui în moarte, din moment ce a pierdut viața, și, mai ales, ca să supraviețuiască corect, să ajungă în punctul de a regăsi mai deplin viața și formă mai frumoasă a vieții lui Hristos.¹¹

Omul este cea mai complexă și plină de sensuri parte a creației. El este unica realitate creată care poartă în sine spirit rațional. Această rațiune (cunoscătoare) a spiritului uman precum și raționalitatea lui cer un anumit mod de existență. Primul element care se impune pentru dezvoltarea și manifestarea deplină a spiritului este trupul. Astfel prin ființarea împreună a trupului și sufletului se pun bazele existenței umane. Cum se vede, trupul și sufletul nu sunt două entități izolate și puse să subziste împreună, ci sunt interdependente coexistând printr-o condiționare reciprocă. Compusul uman (trup-suflet) nu este o mixtură rigidă a două elemente fără legături între ele, ci el cere pentru existența sa ca între părțile lui să fie o anumită relație și compatibilitate.¹²

Însă această antropologie revelațională și teologică, de-a lungul timpului a intrat în discordanță cu unele sisteme antropologice, care ofereau o imagine incompletă despre om, reduționistă și inevitabil fatalistă.

Pentru antropologiile seculare moderne, naturaliste, ființa omului nu constă în altceva decât aceasta lasă a se vedea și decât se poate cerceta cu instrumentarul științific. Este, aici, nu doar o atitudine pozitivistă ori scientistă, ci și o anumită structură mentală proprie începuturilor modernității, anume tendința de naturalizare a existenței. Din acest unghi, statura omului este drastic limitată, și nu doar în renunțarea la o adevărată înțelegere a persoanei, ci și, pe de o parte,

¹⁰ Sf. Grigorie de Nazianz, *Cele cinci cuvântări teologice*, trad. din grecește de Pr. Gh. Tilea și Nicolae I. Barbu, după ediția din 1947, București, 2008, p. 78.

¹¹ Panayotis Nellas, *Omul, animal îndumnezeit*, Perspective pentru antropologia ortodoxă, Ed. A II-a, studii introductive și traducere de diac. Ioan Ică Jr., Editura Deisis, Sibiu, 1999, p. 79.

¹² Pr. Dr. Marin D. Ciulei, *Antropologie Patristica*, Editura Sirona, Alexandria, 1999, p. 78.

în privința naturii, redusă la biologie, iar pe de altă parte a sensului, anulat. Totul este chimie, totul este dictat de “centri” specializați din creier, totul e explicabil cromozomial.¹³

Construită prin refuzul față de orice apel la Dumnezeu, neeclesială și netradițională, în conflict explicit cu orice alte criterii și valori care nu sunt exclusiv ale rațiunii autonome, civilizația modernă este literal antropocentrică. În acest context această lucrare încearcă să descifreze atât elementele structurale ale acestui antropocentrism cât și rezultatele sale privind persoana umană și societatea modernă, rezultate care se anunță ca provocări la adresa antropologiei biblice autentice.¹⁴

Materialismul modern nu ar trebui să fie așa de insolit pentru teologia și spiritualitatea ortodoxă. Sfântul Maxim Mărturisitorul vorbea, încă din secolul al șaptelea, de anumite curente materialiste (de sorginte filosofică și religioasă în egală măsură), potrivit cărora sufletul ar fi numai un “epifenomen” al vieții biologice sau un element adăugat trupului¹⁵. Așadar, ceea ce urmărește antropologia biblică este o argumentație pentru existența distinctă (nu separată) a sufletului, pentru ireductibilitatea unui altceva decât trupul – față de acesta din urmă.

Argumentul e însă întărit de revelația biblică. Sfântul Maxim, citând *Facerea*, 2, 7, arată că firea deplină a omului constă din suflet rațional și trup, că “rațiunea firii omenești este că firea să fie suflet și trup”¹⁶. Cele două aspecte nu sunt ontologic diferite, de vreme ce trupul este alcătuit din “substanța materiei din care provine deodată cu sufletul”¹⁷, însă aceasta nu exclude situația deosebită a sufletului, constituit în mod negrăit din suflarea divină și vivificatoare. De fapt, “alta este rațiunea și altul modul sufletului, și alta rațiunea și altul modul trupului”¹⁸. În revers, diferențele *tropice* sau de mod nu trebuie să ne conducă la concluzia că avem de-a face cu două elemente eterogene, numele “om” referindu-se la ambele, amândouă fiind create după chipul lui Dumnezeu¹⁹.

Atitudinea Teologiei biblice față de dimensiunea materială a omului are la bază conținutul revelațional, care încadrează trupul ca împreună-lucrător cu sufletul la scopul acestuia.

¹³ Horia R. Patapievici, *Omul Recent*, Editura Humanitas, București, 2001, p. 99.

¹⁴ Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, *Problema „chipului” lui Dumnezeu din om după Gorigie de Nyssa*, în „Glasul Bisericii”, an. XX, 1961, nr. 3, p. 343.

¹⁵ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, în „P.S.B.”, vol. 80, trad. introd. și note de Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, E.I.B.M.B.O.R., București, 1983, pp. 286-287.

¹⁶ *Ibidem*, p. 288.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 290-291 și 275-276.

¹⁹ Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, Ediția a II-a, E.I.B.M.B.O.R., București, 1978, p. 395.

Trupul omenesc, care constituie partea materială a omului, are, ca și sufletul, o valoare și un scop, mai ales că numai împreună el îl caracterizează pe om ca și chip al lui Dumnezeu.²⁰

De-a lungul timpului, Teologia și-a elaborat demersul definirii și înțelegerii conceptului de trup în funcție de provocările contemporane, în fața cărora nu putea rămâne pasivă. În acest sens, teologia a căutat să formuleze și să promoveze o concepție în acord cu realitatea, cu literă și spiritul învățături biblice.

Astfel, în Teologie, trupul este adaptat continuu spiritului său, imprimat în mod particular de spirit.²¹ Într-o notă la Ambigua (Sf. Maxim) părintele ne spune că există o fuziune și o compenetrare a caracterelor celor două părți ale omului (trup și suflet)²², trupul avându-și rădăcinile în spirit fără să fie materiale, ci spirituale și spiritul asemenea.²³ Era nevoie de această fuziune mai ales pentru împlinirea vocației omului de împărat al creației. „*Trupul are în rațiunea sa menirea de a fi instrumentul material prin care sufletul să intervină în creație*”.²⁴ Cu toate acestea omul este o unitate tainică indivizibilă.

Valoarea trupului pentru Teologie reiese din aceea că el nu reprezintă doar un mecanism biologic automat și independent ci, în teologie, „trupul participă la actele spirituale ale omului. Măinile nu rămân nici ele organe pur materiale, ci se imprimă de o mare complexitate spirituală”.²⁵

Ființa omenească nu poate fi cugetată fără har. Ea n-ar fi ființă omenească, dacă ar fi lipsită de har. Harul reprezintă caracterul dinamic divin al ființei umane. Și, în același timp, e însăși afirmarea ei în existență. Nu se poate cugeta ființa omenească fără harul ei de-a fi și de a manifesta acest har, de-a fi în tot felul de fapte spirituale și trupești. Fără har, ființa omenească ar fi moartă, adică n-ar exista pur și simplu. În har se manifestă însăși viața ei. Numai teoretic se poate deosebi între ființa omenească și harul ei. În concret, însăși existența ființei omenești implică harul ei de-a fi și de-a face mereu ceva pentru a fi și pentru a se arăta altfel și altfel.²⁶

²⁰ *Ibidem*, p. 260.

²¹ Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, E.I.B.M.B.O.R., București, 1996, p. 252.

²² Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, în „P.S.B.”, vol. 80, trad. de Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, E.I.B.M.B.O.R., București, 1983, p. 48, nota 2

²³ M. A. Costa de Beauregard, *Dumitru Stăniloae. Mica Dogmatici vorbită*, Editura Deisis, Sibiu, 1995, p. 26

²⁴ ****, *Texte Nedorite*, Editura Coral Sanivet, București, 2002, p. 93

²⁵ *Ibidem*, p. 87.

²⁶ Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *Studii de teologie dogmatică ortodoxă*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1991, p. 248

Mentalitatea seculară este o atitudine față de realitate care poate fi descrisă foarte bine prin termenul *naturalism*. Această atitudine implică procesul de profanare (de-teologizare, de-sacralizare) treptată și radicală – cel puțin, în intenție – a tuturor criteriilor și valorilor în funcție de care societatea modernă vrea să se realizeze. În prelungirea acestui proces mental, căutarea puterii prin știință și tehnologie vrea să asigure pârghiile prin care aceste criterii și valori să devină operative, eficiente. Dar toate acestea – criterii, valori și pârghii – sunt proiecții ale omului care vrea să-l înlocuiască pe Dumnezeu la cârma universului, ale omului care vrea să joace rolul lui Dumnezeu, făcând o lume a lui (pe care caută să o suprapună creației lui Dumnezeu), a cărei raționalitate să nu mai exprime intențiile lui Dumnezeu, ci ale omului căzut de la fața Creatorului.

Renunțând la supranaturalismul medieval, naturalizându-se, secularizându-se, devenind nihilist-antimetafizică (cum spune Culiianu), lumea modernă a pierdut legătura cu modelul și puterea realizării adevăratei umanități, Sfânta Treime, de asemenea cu chipul omului deplin, divinouman, realizat în Hristos.²⁷

Omul naturalizat, redus la statutul de natură, depersonalizat, nu mai putea fi evaluat decât ca *individ* al unei specii, al unei specii care părea – și această impresie nu a dispărut nici pe parcursul secolului XX, ba dimpotrivă – să nu mai cunoască solidaritatea, incapabilă să supraviețuiască în forma unei comunități. În momentul în care a început să nu se mai definească “supranatural”, omul a pierdut orice sentiment al verticalității sale, al măreției, în pofida portretului măgulitor propus de renaștere, reducându-se la un set de automatisme, inspirate de imaginea matematic-mecanică a universului galileean.²⁸

Cert este că, încercând să definescă omul printr-o funcție a acestuia – rațiunea (prin Descartes și Kant), voința (prin Marx și Nietzsche), instinctul (prin Freud) –, antropologiile moderne, autonomiste și seculariste, au derapat spre ideologii reducționiste, repercutate dezastruos în diverse planuri, prin destabilizarea ființei umane, prin rasism, prin conflictele sociale și prin subjugarea omului față de sistemele economice. Eșecul este evident în faptul că aceste antropologii au ajuns să justifice toate abuzurile posibile față de natura umană.²⁹ Aceste

²⁷ Panayotis Nellas, *Omul, animal îndumnezeit*, Perspective pentru antropologia ortodoxă, Ed. A II-a, studii introductive și traducere de diac. Ioan Ică Jr., Editura Deisis, Sibiu, 1999, p. 78.

²⁸ Anton Dumitru, *Homo universalis. Încercare asupra naturii realității umane*, Editura Eminescu, București, 1990, pp. 7-8.

²⁹ Diac. Ioan I. Ică jr., *Îndumnezeirea omului*, P. Nellas și conflictul antropologiilor, studiu introductiv în Panayotis Nellas, *Omul, animal îndumnezeit*, Editura Deisis, Sibiu 1994, p. 5.

abuzuri de natură științifică în modernitate tind să redefinească natura umană substituindu-se chiar și teologiei în explicarea unor realități spirituale, considerând că prin metodologia și tehnologia ei avansată modernă poate aborda și se poate pronunța și în privința unor astfel de fenomene. Rezultatele pe care le obțin în acest sens alimentează ideea larg răspândită în societatea modernă că nu există taine, ci doar probleme cu un grad de dificultate mai mare și totul devine doar o problemă de timp. Cu această mentalitate este abordată și taina omului ca o provocare pentru rațiunea autonomă și trufașă.

Pentru antropologiile seculare moderne, naturaliste, ființa omului nu constă în altceva decât aceasta lasă a se vedea și decât se poate cerceta cu instrumentarul științific. Este, aici, nu doar o atitudine pozitivistă ori scientistă, ci și o anumită structură mentală proprie începuturilor modernității, anume tendința de naturalizare a existenței. Din acest unghi, statura omului este drastic limitată, și nu doar în renunțarea la o adevărată înțelegere a persoanei, ci și, pe de o parte, în privința naturii, redusă la biologie, iar pe de altă parte a sensului, anulat. Totul este chimie, totul este dictat de “centri” specializați din creier, totul e explicabil cromozomial.

Omul modern care crede că Dumnezeu nu mai există, pretinde că a devenit el împăratul cerului și al pământului. Acest parcurs, care plecând de la destrămarea modelului antropologic creștin, trecând prin apele tulburi ale magiei, alchimiei, astrologiei și teosofiei, va sfârși prin a da naștere noului model antropologic al omului modern, această curioasă și hibridă creatură care pe de o parte recunoaște cu fățarnică umilință că nu este decât un „animal” printre altele – pulbere care se va întoarce în pulbere – iar pe de altă parte pretinde a stăpâni universul în locul lui Dumnezeu, această rătăcire a omului care s-a lepădat de sufletul său nemuritor, pentru a deveni stăpânul vremelnic al acestei lumi, rătăcire care în vremurile moderne nu este numai individuală, ci a luat progresiv o dimensiune colectivă și planetară, este sensul profund al legendei lui Faust unde omul modern își recunoaște propriul parcurs.

Dacă ideologiile și curente spirituale au tendința de a reduce omul la suflet, cele materialiste se opresc numai asupra trupului. De fapt, chiar vorbind despre suflet/psihic, omul modern se referă mai mult la un complex de fenomene explicabile biochimic. Pentru tradiția ortodoxă însă, chiar dacă nu sunt agreeate interpretările spirituale, sufletul rămâne altceva decât organismul biologic. În cele din urmă, și sufletul și trupul sunt dependente de o taină mai mare decât propria lor situație. Această taină este cea care scapă analizei științifice de orice tip, fapt care constituie principala dificultate în înțelegerea omului.

Prezența unei dimensiuni nevăzute în ființa umană, concretizată prin efecte și lucrări improprii materiei și însușirilor ei cunoscute, a condus la ideea calificării și definirii acestei dimensiuni în funcție de incidența ei la metodologia științifică. Redefinirea materiei, prin revoluția mecanicii cuantice, a însemnat pentru unii cercetători o nouă posibilitatea de sondare și calificare a naturii umane printr-o nouă metodologie științifică care se apropie izbitor de mult de concepțiile spirituale despre om existente.

Chiar dacă incursiunile științifice în realitatea fenomenului uman sunt benefice și bine intenționate, ceea ce trebuie să cunoască știința din partea teologiei este că oricât de multe ar cunoaște ea despre om, rămâne ceva inaccesibil oricărei cunoașteri științifice, iar această neputință nu îi va putea permite să realizeze singură niciodată o imagine completă despre om. Apofatismul antropologic pe care îl promovează teologia se referă la „rădăcinile” pe care omul le are în Dumnezeu, la modelul său prin care se definește ca și chip al Lui, iar pentru a-l cunoaște deplin pe el înseamnă că îl poți cunoaște deplin pe Dumnezeu.

Teologia plasează, astfel, pe bună dreptate *sufletul în centrul învățaturii despre om*. El poartă în sine cheia desăvârșirii lui și a întregii creații pe care datorită constituției sale raționale o poate ridica pe culmi tot mai înalte ținând dumnezeirea cea după har sau *îndumnezeirea*.

Antropologia ortodoxă nu poate fi sondată în afara teologiei deoarece își are rădăcinile în teologie, de aceea a vorbi despre om în teologie înseamnă a vorbi despre chipul lui Dumnezeu din om, despre apofaticul care îl adâncește în Dumnezeu. Dumnezeu și omul sunt persoanele acestui dialog, în care antropologia se întrepătrunde cu teologia în hristologie. Astfel, în dialogul cu știința, care încearcă să îl surprindă pe om în afara lui Dumnezeu, antropologia nu poate fi decât hristologică sau teologică.

Întreaga dificultate de elucidare științifică a adâncului omenesc ține, de fapt, de amprenta lui dumnezeiască. Dumnezeu a zis: „Să facem om după chipul și după asemănarea Noastră” (Facerea 1, 26). Omul este creat după chipul lui Dumnezeu, și în vederea asemănării cu El, fiind deci persoană, și nu un anumit lucru. Plecând de la această realitate spirituală, Sf. Grigorie de Nissa folosește, cu privire la om, expresia *atheoretos*, ceea ce înseamnă că omul „se sustrage oricărei considerații teoretice”. „Din moment ce Dumnezeu este de necuprins, spune Sfântul Grigorie, este cu neputință ca «chipul» Lui din om să nu fie și el de necuprins.”³⁰

³⁰ Panayotis Nellas, *Omul animal îndumnezeit*, Editura Deisis, Sibiu, 1999, p. 66.

Omul postmodern este un om eficient, care sacrifică și subordonează întreaga sa existență realizării eficienței materiale. În acest context predica Bisericii trebuie să reafirme astăzi, în fața asaltului neopăgân, că starea actuală nu e nici normală și nici firească, iar finalitatea propusă de ea, adică eficiența și confortul, este condiția căderii, a vieții spre moarte. Astfel, vădind lumea de păcat (Ioan 16, 8) Biserica e datoră să rememoreze starea primordială și finalitatea hristologică a lumii și omenirii, ca singura finalitate posibilă, și că orice tentativă umană de a construi un paradis fără Dumnezeu, de la turnul Babel până la globalismul consumist contemporan, e sortită eșecului.³¹

³¹ Pr. Dr. Doru Costache și Adrian Cazacu, *Aspecte antropologice - experiența paradisiacă a omului în viziunea creștinismului occidental*, în "Ortodoxia", nr. 1-2, ianuarie-mai, 2005, p. 98

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

A. TEXTE SCRIPTURISTICE

1. *Biblia* sau *Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991.
2. *Noul Testament cu Psalmii*, tipărit sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1983.
3. *Noul Testament*, tipărit sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, versiune revizuită, redactată și comentată de Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993.

B. OPERE PATRISTICE ȘI POST-PATRISTICE

1. Sfântul Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, trad. de Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, în „P.S.B.”, vol. 15, E.I.B.M.B.O.R., București, 1987.
2. Atenagora Atenianul, *Solie pentru creștini*, în *Apologeti de limba greacă*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1997.
3. Fericitul Augustin, *Confesiuni*, trad. de Eugen Munteanu, Editura Nemira, București, 2000.
4. Calist Catafygiotul, *Despre unirea dumnezeiască și viața contemplativă*, în „Filocalia”, vol. 8, trad., introd. și note de Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, E.I.B.M.B.O.R., București, 1979.
5. Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Ioan*, în „P.S.B.”, Vol. 41, E.I.B.M.B.O.R., București, 1998.
6. Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheze*, Editura Patriarhiei Române, București, 2003.

7. Sf. Dionisie Areopagitul, *Opere complete și Scoliile Sf. Maxim Mărturisitorul*, trad. Introd. și note de Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, Editura Paideia, București, 1996.
8. Evagrie Ponticul, *Tratatul practic Gnosticul*, ediția a II-a, introducere și note de Cristian Bădiliță, Editura Polirom, 2003.
9. Avva Filimon, *Viața și activitatea*, în ” Filocalia”, vol. 4, trad., introd. și note de Pr. Stavrofor D. Stăniloae, E.I.B.M.B.O.R., București, 1948.
10. Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, trad. de Pr. Dr. Dumitru Fecioru, ediția a III-a, Editura Scripta, București, 1993.
11. Sf. Grigorie de Nazianz, *Cele cinci cuvântări teologice*, trad. din grecește de Pr. Gh. Tilea și Nicolae I. Barbu, după ediția din 1947, București, 2008.
12. Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre viața lui Moise*, în „P.S.B.”, vol 29, trad. și note de Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, E.I.B.M.B.O.R., București, 1982.
13. Idem, *Despre facerea omului*, în „P.S.B.”, vol. 30, trad. de Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, E.I.B.M.B.O.R., București, 1998.
14. Sfântul Grigorie Palama, *Cuvânt despre isihastă*, în ”Filocalia”, vol. 7, introd. trad. și note de Dumitru Stăniloae, E.I.B.M.B.O.R., București, 1977.
15. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Facere*, partea I, în ”P.S.B.”, vol. 21, trad. introd. ind. și note de Pr. D. Fecioru, E.I.B.M.B.O.R., 1987.
16. Sfântul Macarie, *Omilia duhovnicești*, în ”P.S.B.”, vol. 34, trad. de Pr. Prof. Dr. Constantin Cornițescu, introd., indici și note de Prof. Dr. Nicolae Chițescu, E.I.B.M.B.O.R., București, 1992.
17. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, în „P.S.B.”, vol. 80, trad. introd. și note de Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, E.I.B.M.B.O.R., București, 1983.
18. Idem, *Scrieri și epistole hristologice și duhovnicești*, în „P.S.B.”, vol. 82, trad., introd. și note de pr. prof. Dr. D. Stăniloae, E.I.B.M.B.O.R., București, 1990.
19. Idem, *Rspunsuri către Talasie* 61, în „Filocalia”, vol. 3, ediția a II-a, trad. introd. și note de Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, București, 1996.
20. Idem, *Mistagogia*, trad., introd. și note de Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, E.I.B.M.B.O.R., București, 2000.
21. Sf. Nichita Stithatul, *Despre Sf. Treime*, în „Filocalia”, vol. VI, E.I.B.M.B.O.R., București, 1997.

22. Sfântul Simeon Noul Teolog, *Discursuri teologice si etice. Scrieri I*, studiu introductiv și traducere de Arhid. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1998.
23. Talasie Libianul, *Despre virtute*, în "Filocalia", vol. 4, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1948.
24. Teodor al Edessei, *Filocalia sfintelor nevoințe ale desăvârșirii*, vol. IV, Editura Harisma, București, 1994.
25. Teodoret de Cyr, *Explicarea Epistolei către Romani*, trad. de Pr. Olimp Căciulă, în „Glasul Bisericii”, nr. 9, 1958.
26. Toma de Aquino, *Întrebări disputate despre suflet*, trad. de Gabriel Chindea, Editura Humanitas, București, 2006.
27. Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron*, trad. și note de Pr. Dr. Dumitru Fecioru, Editura Sophia, București, 2004.

C. DICȚIONARE

1. Academia Română, Institutul de Linvistică „Iorgu Iordan”, *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, Editura Universul Enciclopedic, București, 1996.
2. Bria, Pr. Prof. Dr. Ion, *Dicționar de teologie ortodoxă (A—Z)*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1981.
3. Cristea, Valeriu, *Dicționarul personajelor lui Dostoievski*, Editura Polirom, București, 2007.
4. Ionescu, Pr. Răzvan și Lemeni, Adrian, *Dicționar de Teologie Ortodoxă și Știință*, Editura Curta Veche, București, 2008.
5. Rus, Remus, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu*, Editura Lidia, București, 2003.
6. ****, *Vocabular de Teologie Biblică*, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, 2001.
7. ****, *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, Ed. Oxford University Press, 1958.
8. ****, *A Dictionary of Religion and Ethics*, Ed. Waverley Book Co. LTD, London, 1981.
9. ****, *New Dictionary of Theology*, ed. Inter-Varsity Press, IL, 1988.

D. CĂRȚI, LUCRĂRI ȘI STUDII DIN TEOLOGIE

1. Andrușos, Hristu, *Dogmatica Bisericii Răsăritene*, Sibiu, 1955.
2. Angheliescu, Gheorghe F., *Timp și dincolo de timp. Considerații din antropologia patristică clasică răsăriteană*, Editura Universității din București, 1997.
3. Arseniev, Nicolae, *Descoperirea vieții veșnice*, trad. Lidia și Remus Rus, București, 1991.
4. Bartos, Emil, *Conceptul de îndumnezeire în teologia lui Dumitru Stăniloae*, Editura Institutului Biblic "Emanuel", Oradea, 1999.
5. Baștovoi, Ierod. Savatie, *Între Freud și Hristos*, Editura Cathisma, București, 2005.
6. de Beauregard, M. A. Costa, *Dumitru Stăniloae. Mica Dogmatici vorbită*, Editura Deisis, Sibiu, 1995.
7. Belu, Prof. I., *Sfinții Părinți ca izvor omiletic*, în "Mitropolia Ardealului", an. IV, 1959, nr. 11 – 12.
8. Berdiaev, Nicolai, *Sensul Creației: încercare de îndreptățire a omului*, trad. de Anca Odoveanu, pref., cronologia și bibliografia de Andrei Pleșu, Editura Humanitas, București, 1992.
9. Idem, *Spirit și libertate*, Colectia de studii si eseuri, trad. Stelian Lăcătuș, Editura Paideia, 1996.
10. Idem, *Încercare de metafizică eshatologică*, Editura Paideea, București, 1999.
11. Idem, *Despre sclavia și libertatea omului*, traducere din limba franceză de Monica Ivănescu, Editura "Antaios", București, 2000.
12. Bobrinskoy, Pr. Prof. Boris, *Împărtășirea Sf. Duh*, trad. de Măriuca și Adrian Alexandrescu, E.I.B.M.B.O.R., București, 1999.
13. Breck, Pr. Prof. John, *Puterea Cuvântului în Biserica dreptmăritoare*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1999.
14. Bria, Pr. Prof. Dr. Ion, *Cunoașterea lui Dumnezeu după Sf. Maxim Mărturisitorul*, în „Studii Teologice”, 1957, nr. 5-6.
15. Idem, *Curs de Teologie Dogmatică și Ecumenică*, Editura Universității "Lucian Blaga", Sibiu, 1997.
16. Brock, Sebasian, *Efrem Sirul. I Ochiul luminos. II Imnele despre Paradis*, Editura Deisis, Sibiu, 1998.

17. Bucevschi, Diac. Prof. Orest, *Învățătura creștină despre iubire și dreptate*, în „S.T.”, nr. 9-10, 1953.
18. Idem, *Hristos în viața socială*, în „Ortodoxia”, anul VII, nr. 1, ianuarie-martie, 1955.
19. Bude, Pr. Drd. Ioan, *Antropologia Vechiului Testament*, în „Studii Teologice”, nr. 3, 1989.
20. Buzescu, Pr. Prof. Nicolae C., *Lucrarea Duhului Sfânt în Sfintele Taine*, în „Ortodoxia”, nr. 3-4, 1979.
21. Caragiu, Florin, *Antropologia iconică*, Editura Sofia, București, 2007.
22. Cârstoiu, Protos. Lect. Justinian, *Biserica Mântuitorului Hristos – temelia și garanția mântuirii*, în „Glasul Bisericii”, nr. 9-12, 1998.
23. Chilea, Pr. Sebastian, *Logos și etos*, în „Studii Teologice”, nr. 3-4, 1970.
24. Chițescu, Prof. Nicolae, *Paradigmele divine și problemele pe care le implică ele în teologia dogmatică*, în „Ortodoxia”, 1958, nr.1.
25. Idem, *Tertulian. Viața și opera*, în vol. „Apologeți de limbă latină”, E.I.B.M.B.O.R., București, 1981.
26. Citirigă, Pr. Drd. Vasile, *Transfigurarea creștinului prin lucrarea harului Sfântului Duh*, în „Studii Teologice”, an. XXXIV, (1982), nr. 5-6.
27. Ciulei, Pr. Dr. Marin D., *Antropologie Patristică*, Editura Sirona, Alexandria, 1999.
28. Clement, Olivier, *Trupul morții și al slavei. Scurtă introducere la o teopoetică a trupului*, traducere de Sora Eugenia Vlad, Asociația Filantropică Medicală Creștină Christiana, București, 1996.
29. Idem, *Întrebări asupra omului*, Editura Episcopiei Alba Iuliei, 1997.
30. Codrescu, Răzvan, *Teologia sexelor și taina nunții*, Editura Christiana, București, 2005.
31. Cohen, A., *Talmudul*, București, Hasefer, 2002.
32. Coman, Pr. Prof. Dr. Ioan G., *Probleme de filosofie și literatură patristică*, București, 1944.
33. Idem, *Persoana Logosului Iisus Hristos În Lumina primelor Patru Secole Patristice*, în „Studii Teologice”, Seria a II-a, Anul XXIV, nr. 9-10, 1972.
34. Coman, Episcop Dr. Vasile, *Probleme de antropologie creștină*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 7-9, 1975.

35. Costache, Doru, *Perspectiva teantropocosmică. O viziune teologică asupra problemelor lumii moderne*, Editura Eonul dogmatic, București, 2001.
36. Crainic, Nichifor, *Sfințenia - Împlinirea Umanului*, Editura Trinitas, Iași, 1993.
37. David, Diac. Prof. Dr. Petre I., *Călăuză creștină pentru cunoașterea și apărarea dreptei credințe față de prozelitismului sectant*, Editura Episcopiei Aradului, Arad, 1987.
38. Deseille, Placide, *Nostalgia Ortodoxiei*, Editura Anastasia, București, 1998.
39. Dumitrescu, Sorin, *7 Dimineți cu Părintele Stăniloae*, Editura Anastasia, București, 1992.
40. Evdokimov, Paul, *Taina iubirii, sfințenia unirii conjugale în lumina tradiției ortodoxe*, Editura Asociația Medicală Creștină Christiana, București, 1994.
41. Idem, *Ortodoxia*, trad. din lb. franceză de dr. Irineu Ioan Popa, Arhiereu vicar, E.I.B.M.B.O.R., București, 1996.
42. Firca, Pr. Iova, *Cosmologia biblică și teoriile științifice*, Anastasia, București, 1998.
43. Florensch, Pavel, *Stâlpul și Temelia adevărului*, traducere din limba rusă de Emil Iordache, Editura "Polirom", Iași, 1999.
44. Florin, Onica, *Hristologia Sf. Irineu*, teză de masterat, Cluj Napoca, 2008.
45. Frunză, Sandu, *Pentru o metafizică a persoanei implicată în teologia Părintelui Dumitru Stăniloae*, editat de Facultatea de Teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna” din Sibiu, în „Persoană și comuniune. Prinos de cinstire Părintelui Profesor Academician Dumitru Stăniloae la împlinirea vârstei de 90 de ani”, Editura și tiparul Arhiepiscopiei ortodoxe Sibiu, Sibiu, 1993.
46. Galeriu, Pr. Prof. Constantin, *Viu este Dumnezeu, Catehism pentru familie*, Editura Harisma, București, 2000.
47. Gheorghe, Ierom. Ghelasie, *Medicina Isihastă*, Editura Platytera, București, 2008.
48. Ghise, Dumitru, *Corelația între știință și filosofie*, în "Știința și contemporaneitatea", Editura Politică, București, 1980.
49. Ghiuș, Arhim. Benedict, *Creațiunea după Sfânta Scriptură*, în „Mitropolia Olteniei”, nr. 9-10, 1957.
50. Guitton, Jean, *Dumnezeu și știința*, trad. de Paula Mare, Editura Albatros, București, 2000.
51. Henkel, Jurgen, *Îndumnezeire și etică a iubirii în opera Părintelui Dumitru Stăniloae*, Editura Deisis, Sibiu, 2003.

52. Hinlickz, Paul, *Theological anthropology*, în „Journal of Ecumenical Studies”, Geneve, anul XXXVI, 1997.
53. Ică, Pr. Prof. Dr. Ioan, *Modurile prezenței personale a lui Iisus Hristos și a împărtășirii de El în Sfânta Liturghie și spiritualitatea ortodoxă*, în *Persoană și Comuniune. Prinos de cinstire Preotului Profesor Academician Dumitru Stăniloae, 1903-1993*, Editura Arhiepiscopiei Ortodoxe Sibiu, Sibiu, 1993.
54. Ielciu, Drd. Mircea, *Învățătura despre îndumnezeirea omului la Sf. Maxim Mărturisitorul*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 2, 1988.
55. Ionescu, Pr. Răzvan, *Elemente de epistemologie comparată*, în “Știință și Teologie”, coordonator Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, Editura XXI: Eonul dogmatic, București 2001.
56. Irineu, Pop Bistrițeanul, *Teologie și demnitate umană*, Editura Trinitas, Iași, 2003.
57. Kalomiros, Alexandros, *Sfinții Părinți despre originile și destinul omului și al cosmosului*, trad. și postfață de Pr. Prof. Ioan Ică, Editura Deisis, Sibiu, 1998.
58. Kovalevsky, Jean, *Taina originilor*, Editura Anastasia, București, 1996.
59. Lossky, Vladimir, *Introducere în teologia ortodoxă*, trad. Lidia și Remus Rus, Editura Enciclopedică, București, 1993.
60. Idem, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, trad. rom. Pr. Vasile Răducă, Editura Anastasia, București, 1995.
61. Idem, *După chipul și asemănarea lui Dumnezeu*, trad. Anca Manolache, Editura Humanitas, București, 1998.
62. Marcu, Grigore, „Omul cel nou”, în *concepția antropologică a Sf. Ap. Pavel*, în „Studii Teologice”, nr. 7-8, 1951.
63. Meyendorff, John, *Teologia bizantină, Tendințe istorice și teme doctrinare*, trad. din lb. Engleză de Pr. Conf. Dr. Alexandru I. Stan, E.I.B.M.B.O.R., București, 1996.
64. Idem, *Hristos în gândirea creștină răsăriteană*, trad. de Pr. Prof. N. Bugă, E.I.B.M.B.O.R., București, 1997.
65. Mihoc, Pr. Dr. Vasile, *Epistola Sf. Ap. Pavel către Galateni*, București, 1993.
66. Mladin, Prof. Dr. Nicolae, *Prelegeri de mistică Ortodoxă*, Editura Veritas, Târgu Mureș, 1996.

67. Moisesescu, Ghe., *Viața și operele Sf. Ap. Pavel*, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 11-12, 1941.
68. Moldovan, Pr. Prof. Ilie, *Rolul conștiinței religioase morale ca lucrare a Sfântului Duh în edificarea persoanei*, Curs Master 2003.
69. Moltmann, Jurgen, *God in creation. An ecological doctrine of Creation*, SCM Press Ltd., 1984.
70. Mosoiu, Nicolae, *Taina prezenței lui Dumnezeu în viața umană. Viziunea creatoare a Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae*, Editura Paralela 45, Brașov, 2006.
71. Neacșu, Diac. Drd. V., *Constituția ființei umane și relația ei cu cosmosul din perspectiva îndumnezeirii acesteia - viziunea teologică a părintelui Stăniloae*, în „Revista Teologică”, serie nouă, anul XVIII, anul 2008, nr. 2.
72. Nellas, Panayotis, *Omul, animal îndumnezeit*, Perspective pentru antropologia ortodoxă, Ed. a II-a, studii introductive și traducere de diac. Ioan Ică Jr., Editura Deisis, Sibiu, 1999.
73. Paraschiv, Ion, „*Problema Omului*” în cadrul antropologiei contemporane, în „Glasul Bisericii”, nr. 5-6, 1970.
74. Papuc, Ghe., *Viața creștină după epistolele Sf. Ap. Pavel*, în „Studii Teologice”, nr. 5-6, 1955.
75. Idem, *Apostol al lui Iisus Hristos în viziunea Hrisostomică*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 1-2, 1964.
76. Pavel, C-tin, *Influența păcatului nostru personal asupra semenilor*, în „Ortodoxia”, nr. 2, 1959.
77. Petcu, Liviu și Herea, Gabriel, *Lumina din inimi, Spiritualitate isihastă în traducerea și tâlcuirea Părintelui Stăniloae*, Editura Trinitas, Iași, 2003.
78. Petrescu, Nicolae, *Epistola către Efeseni*, în „Mitropolia Olteniei”, nr. 1-2, 1967.
79. Pietreanu, Magistr. Victoria, *Virtute și păcat în concepția Sf. Ap. Pavel*, în „Studii Teologice”, nr. 9-10, 1957.
80. Popescu, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Problema „chipului” lui Dumnezeu din om după Gorigie de Nyssa*, în „Glasul Bisericii”, an. XX, 1961, nr. 3.
81. Idem, *Ecleziologia romano-catolică după documentele celui de-al doilea Conciliu de la Vatican și ecourile ei în teologia contemporană*, Teză de doctorat, în „Ortodoxia”, An XXIV (1972), nr. 3.

82. Idem, *Esența sintezei dogmatice a Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae*, în "Studii Teologice", 1983, nr. 7-8.
83. Idem, *Teologie și cultură*, București, 1987.
84. Idem și Diac. Doru Costache, *Introducere în Dogmatica Ortodoxă, Teme ale credinței creștine din perspectivă comparată*, Editura Libra, București, 1997.
85. Idem, *Știință și Teologie – preliminarii pentru dialog*, Editura XXI Eonul Dogmatic, București, 2001.
86. Idem, *Hristos, Biserica și societate*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1998.
87. Popescu, Prof. Dr. Emilian, *Curs de bizantinologie*, susținut la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din Iași, la secția Teologie Pastorală, anul II, 2002.
88. Popescu, Prof. Teodor M., *Persoana și individul-două entități diferite (interviu cu Lidia Ștefănescu)*, în "Studii Teologice", anul 1993, nr. 5-6.
89. Idem, *Meditații teologice*, Editura Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, București, 1997.
90. Popovici, Arhimandrit Iustin, *Omul și Dumnezeu-om. Abisurile și culmile filozofiei*, studiu introductiv și traducere de Pr Prof. Ioan Ică și diac. Ioan I. Ică jr., cu o prefață de Prof. Ioannis N. Karmiris și cu o postfață de Panayiotis Nellis, Editura Deisis, Sibiu, 1997.
91. Pruteanu, Ierom. Dr. Petru, *Antropologia teologica a Parintelui Profesor Dumitru Stăniloae*, Zabricea, 2009.
92. Radu, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Caracterul eclesiologic al Sfintelor Taine și problema intercomuniunii*, în "Biserica Ortodoxă Română", nr. 9-10, 1982.
93. Idem, *Creație și providență*, în "Îndrumătorul Bisericesc", Ep. Buzăului, 1998.
94. Idem, *Despre înnoirea și îndumnezeirea omului în Hristos*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2007.
95. Răducă, Pr. Prof. Dr. Vasile, *Teodicee și cosmologie la Sfântul Grigore de Nyssa*, în "Studii Teologice", nr. 1-2, 1992.
96. Idem, *Antropologia Sfântului Grigore de Nyssa*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1996.
97. Riou, Alain, *Le monde et l'Eglise selon Maxim le Confesseur*, Paris, 1973.
98. Rose, Ieromonah Serafim, *Cartea Facerii, crearea lumii și omul începuturilor*, Editura Sophia, București, 2001.

99. Rus, Prof. Remus, *Concepția despre om în marile religii*, Teză de doctorat în "Glasul Bisericii", an. XXXVII, 1978, nr. 7-8.
100. Prof. C. Z. Ruștiuc, *Religie și știință*, Editura Metafora, Constanța, 2000.
101. Sachelarie, Ierom. Nicodim, *Asceza creștină în primele veacuri și regulile monahale ale Cuviosului Pahomie*, Craiova, 1942.
102. Scrima, Andre, *Antropologia apofatica*, Editura Humanitas, Bucuresti, 2005.
103. Simonopetritul, Makarios, *Triodul Explicat*, Editura Deisis, Sibiu 2000.
104. Soare, Pr. Dumitru, *Iubirea față de semeni în învățătura principalelor religii*, în „Ortodoxia”, nr. 2, 1967.
105. Spidlik, Thomas și Rupnik, Marko Ivan, *Credință și icoană*, trad de Ioan Milea, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1998.
106. Stamatiou, Pr. Dionisie, *Rugăciune și muncă după Sf. Ap. Pavel*, în „Mitropolia Olteniei”, nr. 4-6, 1989.
107. Idem, *Despre Sf. Tradiție după Sf. Ap. Pavel*, în „Mitropolia Olteniei”, nr. 1-2, 1996.
108. Stăniloae, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Antropologia ortodoxă. Comentarii asupra stării primordiale a omului*, Anuarul XVI al Academiei Teologice "Andreiene", Sibiu, 1940.
109. Idem, *Starea primordială a omului în cele trei confesiuni*, în "Ortodoxia", nr. 3, 1956.
110. Idem, *Despre binele comun și unele virtuți creștine*, în "Mitropolia Banatului", nr. 4-5, 1964.
111. Idem, *Teologia Euharistiei*, în „Ortodoxia”, nr. 3, 1969.
112. Idem, *Structura supremei iubiri - Sfânta Treime*, în "Studii Teologice", an XXII (1970), nr. 5-6.
113. Idem, *Transparența Bisericii în viața sacramentală*. în "Ortodoxia", an. XXII, 1970, nr. 4.
114. Idem, *Slujitori ai lui Dumnezeu, slujitori ai oamenilor*, în "Biserica Ortodoxă Română", An LXXXVIII, nr. 3-4, 1970.
115. Idem, *Chipul lui Dumnezeu și responsabilitatea lui în lume*, în "Ortodoxia", An XXV, nr. 3, 1973.
116. Idem, *Natură și har în teologia bizantină*, în "Ortodoxia", nr. 3, 1974.

117. Idem, *Crearea și înnoirea Creațiunii în învățătura ortodoxă*, în "Mitropolia Moldovei și Sucevei", 1976, nr. 7-8.
118. Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, Ediția a II-a, E.I.B.M.B.O.R., București, 1978.
119. Idem, *Taina Euharistiei, izvor de viață spirituală în ortodoxie*, în „Ortodoxia”, nr. 3-4, 1979.
120. Idem, *Modurile prezenței lui Hristos în cultul Bisericii*, în "Mitropolia Banatului", an 1982, nr. 7-9.
121. Idem, *Legătura între evlavie și teologie în Biserica Ortodoxă*, în "Mitropolia Olteniei", An. XXXVI, nr. 4, 1984.
122. Idem, *Studii de teologie dogmatică ortodoxă*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1991.
123. Idem, *Spiritualitatea Ortodoxa. Ascetica si Mistica*, E.I.B.M.B.O.R., Bucuresti, 1992.
124. Idem, *Iisus Hristos Lumina lumii și îndumnezeitorul omului*, Editura Anastasia, București, 1993.
125. Idem, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Editura Omniscop, Craiova, 1993.
126. Idem, *Poziția D-lui Lucian Blaga față de Creștinism și Ortodoxie*, Editura Paidea, Bucuresti, 1993.
127. Idem, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, vol. II, ediție îngrijită de Camil Marius Dădârlat, Cristal, București, 1995.
128. Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, E.I.B.M.B.O.R., București, 1997.
129. Idem, *Trăirea lui Dumnezeu în ortodoxie*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 2000.
130. Sterea, Pr. Tache, *Teologia Logosului la Sf. Maxim Mărturisitorul*, în „Studii Teologice”, nr. 5-8, 1977.
131. Idem, *Dumnezeu, omul și creația în teologia ortodoxă și în preocupările ecumenismului contemporan*, București, 1998.
132. Stoina, Drd. Liviu, *Cunoașterea lui Dumnezeu după învățătura Sf. Maxim Mărturisitorul*, în „Ortodoxia”, 1988, nr. 1.
133. Suparski, Arhim. Magistr., *Atitudinea Sf. Ap. Pavel față de înțelepciunea omenească*, în „Studii Teologice”, nr. 7-8, 1955.

134. Tarnavski, Prof. Dr. Vasile, *Arheologia biblică*, Cernăuți, 1930.
135. Telea, Marius, *Antropologia Sfinților Părinți Capadocieni*, Editura Emia, Hunedoara, 2005.
136. Teodor, Damian, *Teama și iubirea de Dumnezeu*, în „Studii Teologice”, nr. 1-2, 1980.
137. Teșu, Pr. Ioan C., *Virtuțile creștine, cărări spre fericirea veșnică*, Editura Trinitas, Iași, 2001.
138. Idem, *Omul Taină Teologica*, Editura Christiana, București, 2002.
139. Thunberg, Lars, *Omul și Cosmosul în viziunea Sf. Maxim Mărturisitorul*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1999.
140. Idem, *Antropologia teologică a Sf. Maxim Mărturisitorul*, trad. de Anca Popescu, Editura Sofia, București, 2005.
141. Turcescu, Lucian, *Sfântul Grigore Palama și teologia trinitară*, în „Studii Teologice”, nr. 4-6, 1995.
142. Vasilescu, Emilian, *Sentimentul cosmic în spiritualitatea ortodoxă*, în „Biserica Ortodoxă Română”, 1938, nr. 5-6.
143. Verzan, Pr. Dr. Sabin, *Epistola către Timotei a Sf. Ap. Pavel*, București, 1988.
144. Vlachos, H., *Psihoterapia ortodoxă - știința Sfinților Părinți*, Editura Învierea, Timișoara, 1998.
145. Voicu, Arhid. Prof. Dr., *Hristologia cosmică după învățătura Sf. Maxim Mărturisitorul*, în „Studii Teologice”, nr. 4, 1989.
146. Zizioulas, Mitropolit Ioannis, *Ființa eclezială*, Editura Bizantină, București, 1996.
147. Idem, *Creația ca Euharistie*, trad. de Caliope Papacioc, Editura Bizantină, București, 1999.
148. ****, *Antologie din literatura patristică greacă a primelor secole*, alcătuită de Prof. Vasile Ionescu și Prof. Nicolae Ștefănescu, manual pentru seminariști și studenți ai Institutelor Teologice, E.I.B.M.B.O.R., București, 1960.

E. CĂRȚI, LUCRĂRI ȘI STUDII DIN FILOSOFIE ȘI ȘTIINȚĂ

1. Adler, Alfred, *Înțelegerea vieții*, trad. de Raluca Hurduc, Editura Trei, București, 2009.

2. Aristotel, *Despre suflet*, trad. și note I. Ștefănescu, Editura Științifică, București, 1969.
3. Ankerberg, John și Weldon, John, *Realitatea despre creație și evoluție*, Agape, 1997.
4. Aviezer, Nathan, *La începuturi ...*, *Creația biblică și știința*, Editura Doina, București, 2001.
5. Blaga, Lucian, *Eonul dogmatic*, Ediția a II-a, București, 1996.
6. Bohm, David, *Plenitudinea lumii și ordinea ei*, trad. de H.R. Patapievici și Sorin Părăuanu, Editura Humanitas, București, 1995.
7. Le Breton, David, *Antropologia corpului și modernitatea*, trad. De Doina Lică, Editura Amarcord, Timișoara, 2002.
8. Buda, Octavian, *Karl Jaspers și fundamentele psihopatologiei moderne*, în "Revista medical română", vol. LIV, nr. 2, an. 2007.
9. Carrel, Dr. Alexis, *Omul, acest necunoscut*, Editura Victor B. Victor, București, 2004.
10. Căpreanu, Ion, *Nae Ionescu și adevărul creștin*, Editura Tipo Moldova, Iași, 2009.
11. Chalmers, David J., *Philosophy of Mind, Classical and Contemporary Reading*, Oxford University Press, 2002
12. de Chardin, Teilhard, *Le phenomene humain*, Seuil, 1970.
13. Chesterton, G.K., *Eugenia și alte rele*, Trad. din limba engleză de Asociația Provita Mediaucurești, 2006.
14. Cosma, Pr. Prof. Dr. Sorin, *Bioetica*, Ed. Marineasa, București, 2003.
15. Culianu, Ioan-Petru, *Gnozele dualiste ale occidentului*, Editura Nemira, București, 1995.
16. Davies, Paul, *Ultimile trei minute. Ipoteze privind soarta finală a universului*, trad. de Mihaela Constantin Editura Humanitas, 1994.
17. Descartes, Rene, *Discurs Asupra Metodei*, Editura Academia Română. 1990.
18. Dostoievski, Feodor Mihailovici, *Frații Karamazov*, Editura Corint, 2004.
19. Drăgănescu, Mihai, *Spiritualitatea, informație, materie*, Editura Humanitas, București, 1990.
20. Dumea, Claudiu, *Omul între « a fi »și « a nu fi »*, București, 1998.
21. Dumitru, Anton, *Homo universalis. Încercare asupra naturii realității umane*, Editura Eminescu, București, 1990.
22. Einstein, Al., *Cum văd eu lumea. O antologie*, Editura Humanitas, București, 1992.

23. Eliade, Mircea, *Istoria ideilor și credințelor religioase*, vol.1, Editura științifică, București 1992.
24. Idem, *La nostalgie des origines*, Gallimard, 1971.
25. Florescu, Mihail, *Enigmele și paradigmele materiei*, Editura Politică, București, 1984.
26. Freud, S., *Introducere în psihanaliză, Prelegeri de psihanaliză, Psihopatologia vieții cotidiene*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1980.
27. Idem, *Psihanaliză și sexualitate*, Editura Științifică, București, 1994.
28. Gauchet, Marcel, *Dezvrăjirea lumii*, Editura Științifică, București, 1995.
29. Gherasimescu, Toma, *Creația universului din punct de vedere filozofic, științific și biblic*, în „B.O.R.”, 1930, nr. 1.
30. Golu, M., *Fundamentele Psihologiei*, Editura Fundației România de Măine, București, 2004.
31. Grancea, Oana, *Ce este clonarea*, București, 1999.
32. Harris, John, *Clone, gene și nemurire*, trad. Irina Margareta Nistor, Editura Curtea Veche, București, 2003.
33. Hawking, Stephen W., *O scurtă istorie a timpului. De la Big Bang la găurile negre*, Ediția a III-a, trad. de Michaela Ciodaru, Editura Humanitas, București, 2001.
34. Iluț, P., *Sinele și Cunoașterea lui*, Editura Polirom, Iași, 2001.
35. James, William, *The Principles of Psychology*, vol. I, New York, 2007.
36. Jaspers, Karl, *Texte filosofice*, București, 1986.
37. Jones, Rachel, *A bold step forward*, în rev. Nature Reviews Neuroscience, vol. 2, august 2001.
38. Larchet, Jean-Claude, *Terapeutica bolilor spirituale*, Sophia, București, 2001.
39. Lonchamp, J. P., *Știință și credință*, trad. de Magda Stavinschi, Ed. Eonul Dogmatic, București, 2003.
40. Luhmann, Niklas, *Funktion der Religion*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1977.
41. Kuhn, Thomas, *Structura revoluțiilor științifice*, traducere și studiu introductiv de Conf. Dr. Mircea Flonta, Editura științifică și enciclopedică, București, 1976.
42. Maximilian, C., *Un genetician privește lumea*, București, Romcart, 1994.
43. Idem și Milcu, Ștefan, *Noile frontiere – Introducere în bioetică*, Editura „Pan – Publishing House”, București, 1995.

44. Idem, *Călătorie în universul genetic uman*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977.
45. Merleau-Ponty, *Cosmologia secolului XX. Studiu epistemologic și istoric al teoriilor cosmologice contemporane*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978.
46. Mihălcescu, Pr. Prof. Ioan, *Apologetica. Noțiuni de filosofie a religiei*, Episcopia Râmnicului și a Hușilor, 1994.
47. Munson, T.H., *Reflective Theology, Philosophical Orientation in religion*, New Haven, Yale University Press, 1968.
48. Nesteruk, Alexei, *Universul în comuniune. Către o sinteză neopatristică a teologiei și științei*, Editura Curtea Veche, București, 2009.
49. Patapievici, Horia R., *Omul Recent*, Editura Humanitas, București, 2001.
50. Pârvu, Ilie, *Arhitectura existenței*, Editura Humanitas, București, 1990.
51. Penrose, Roger, *Mintea omenească între clasic și cuantic*, trad. de George Vasilescu, Editura Tehnică, București, 1999.
52. Popa, Pr. Prof. Gheorghe, *Lege și iubire*, Editura Trinitas, Iași, 2002.
53. Lazar Puhalo, *Dovada lucrurilor nevăzute, Ortodoxia și fizica moderna*, © XXI: Eeonul Dogmatic, București, 2005.
54. Rohde, E., *Psyche*. trad. și cuvânt înainte de Mircea Popescu, Editura Meridiane, București, 1985.
55. Rupnik, Marko I, *Cuvinte despre om*, Editura Deisis, Sibiu, 1997.
56. Stan, G., *Teologie și bioetică*, Ed. Bisericii Ortodoxe, Alexandria, 2001.
57. Stapp, Henry, *Rațiune, materie și mecanică cuantică*, Editura Tehnică, București, 1998.
58. Stolnici, Constantin Bălăceanu, *Cunoaștere și știință*, Editura Fundației „Andrei Șaguna”, 1997.
59. Suciu, Ramona, *O perspectivă creștină asupra ingineriei genetice*, în rev. “Rost”, nr. 39, mai, 2006.
60. Țurcanu, Cristian Constantin, *Sufletul - puntea dintre Viață și Spirit*, București, 2007.
61. Udriște, Dr. Octavian, *Cum a creat Dumnezeu universul din nimic*, Tabor, Râmnicu-Vâlcea, 1994.
62. Uscătescu, George, *Procesul umanismului*, București, 1987.

63. Vasilescu, Emilian, *Problema libertății spirituale în filosofia lui Bergson*, în vol. „*Probleme de psihologie religioase și filozofie umană*”, București, 1942.
64. Vernet, Daniel, *Biblia și știința*, în colecția „Glasul îndrumătorului creștin”, Paris, 1986.
65. Yung, Carl Gustav, *Arhetipurile și inconștientul colectiv*, Editura Trei, București, 1994.
66. Idem, *Simboluri ale transformării*, Editura Teora, București, 1999.
67. Zlate, M., *Eul și personalitatea*, Editura Trei, București, 2002.
68. ****, Saint-Projet, *Apologia științifică*, în „Biserica Ortodoxă Română”, 1891.
69. ****, *Texte Nedorite*, Editura Coral Sanivet, București, 2002.
70. ****, *Știință și religie. Antagonism sau complementaritate*, Editura XXI: Eonul Dogmatic, București, 2002.